

NURETTİN TOPÇU: İTAATKÂRLIK VE İSYAN
BİR İNANÇ PSİKOLOJİSİ TASLAĞIⁱ

Ali Utkuⁱⁱ

Özet: “*Conformisme et Révolte*” Nurettin Topçu’nun felsefi kariyerini belirleyen temel eseridir. Bu çalışmada amacımız bu eserin Türkçe’ye çeviri sürecini değerlendirmek ve bu süreçte ortaya çıkan “İsyan Ahlakı” başlığının uygunluğunu sorgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: İsyan Ahlakı, Nurettin Topçu, Bergson, Conformisme et Révolte

NURETTİN TOPCU: SERVILITY AND REVOLT. A SKETCH OF
PSYCHOLOGY OF FAITH

Abstract: “*Conformisme et Révolte*” is most important and determinant work in Nurettin Topcu’s carrier of philosophy. In this essay we wil try to evaluate of translation process of this work and investigate the suitability of this title “İsyan Ahlakı”.

Key Words: Ethicsof Rebellion, Nurettin Topçu, Bergson, Conformisme et Révolte

ⁱ Bu makale 15-16 Nisan 2016 tarihlerinde Erzurum’da Büyükşehir Belediyesi ve Atatürk Üniversitesi tarafından düzenlenen “Nurettin Topçu Sempozyumu”nda bildiri olarak sunulmuştur.

ⁱⁱ Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi Öğretim Üyesi

NURETTİN TOPÇU: İTAATKÂRLIK VE İSYAN BİR İNANÇ PSİKOLOJİSİ TASLAĞI

Başlığının da işaret ettiği üzere, merhum Nurettin Topçu'nun Sorbon Üniversitesi'nde savunduğu, 1934'te Paris'te –henüz soyadı kanunu çıkmamış olduğundan– “Nurettin Ahmed” imzasıyla yayınlanmış olan doktora tezi *Conformisme et Révolte*'u¹ (İtaatkârlık ve İsyan) ele alan bu tebliğ, metnin Türkçe'ye taşındığı süreçlerin bir değerlendirmesi ve konformizm-isyen ikili karşıtlığı üzerine inşa edildikleri dikkat çeken okuma biçimlerinden uzaklaşan bir okuma biçimi ile eserin Türkçe tercümelerinde tercih edilen *İsyen Ahlâkı* başlığını sorunlaştırıyor.

Nurettin Topçu'ya Sorbonne'da felsefe doktorası derecesi alan ilk Türk öğrenci unvanını da kazandıracak olan *Conformisme et Révolte*² felsefe tarihinin imkânları içinden verili konumların bir eleştirisiyle, Maurice Blondel'in bazı yönlerden Kant ve Bergson etkileri taşıyan hareket (*action*) felsefesinden mülhem metafizik temellere dayanan güçlü bir pratik felsefe sunar. Cumhuriyet dönemi Türk düşüncesi içinde Topçu'ya ayrıcalıklı bir konum kazandıran ve genişleyerek bütün kariyerini belirliyor görünen “ahlâk filozofu” kimliğinin temelleri bu eserde atılmış görünür. Eserin talep ettiği pratik sonuçlar, beklenen “Anadolu inkılâbı”, inşa edilmek istenen “ahlâk nizamı” Cumhuriyet'in talepleriyle tezat oluşturur. Öte yandan 1934'te yayınlanan ve çağdaş Batı felsefesinin imkânlarını kullanarak Anadolu tasavvufunun tarihsel mesajını güncellemeye adanmış görünen eserin felsefî vizyonunun Türkiye'de felsefenin 1933 Üniversite Reformu sonrası kazanacağı başat yönelimle tezat teşkil ettiğine de dikkat çekmemiz gerekir. Bu bakımdan özellikledin-felsefe ilişkisi hususunda

¹ Nurettin Ahmet, *Conformisme et Révolte, Esquisse d'une Psychologie de la Croyance*, Les Presses Modernes, 1934, 192 s. (Tıpkı basımı: Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 1990).

² İsmail Kara, “Ahlak Davasına Adanmış Bir Ömür: Nurettin Topçu”, *İş Ahlâkı Dergisi*, Kasım 2009, Cilt 2, Sayı 4, s. 92.

Blondel'in otonom, ancak kendisini sınırlayarak dine bağlanan felsefe modeline bağlılığına değinebiliriz³ Blondel sıklıkla Katolik savunucu olarak tanımlanır, kendisi de kendini öyle görür. Nitekim doktora tezi olarak kaleme aldığı *L'Action*'a felsefi savunma olarak göndermede bulunur. Başlangıçtan itibaren bir Hristiyan felsefesine ihtiyaç duyulduğu kanaatindedir ve bu ihtiyacı karşılama arzusundadır. Almanların uzun süreden beri yaptığı ve Protestan formu içinde yapmaya devam ettiği şeyi Katolik düşünce formu için yapmaktan söz eder. Ancak geleneksel tarzdan farklı olarak felsefeyi yalnızca teoride değil, pratikte de otonom olarak kurmaya, bir otonom Hristiyan felsefesi şekillendirmeye yönelir. Tutarlı ve katı biçimde izlenen otonom felsefi düşünümün aslında insanda tabiatüstüne duyulan zorunluluğu açığa çıkaracağına inanır. İnsani çaba tabiatüstüne erişemez. Bu, insan ruhunun ufkunu kutsalla özgür biçimde kendi iletişimine açar. Kutsal, insandaki derin ihtiyaca yanıt verir, ancak felsefe bu yanıtı veremez. Kısacası Blondel, düşünümünde otonom ancak bu düşünümle, kendi ötesine işaret etmesi anlamında, kendini sınırlayan, angaje bir felsefe tahayyül ediyordu.⁴*Conformisme et Révolte*'ta Topçu Blondel'in metafiziğini devralırken otonom felsefe projesini de devralmış görünür. Louis Massignon'un meşhur eserinin verdiği ilhamla Hallâc-ı Mansur üzerinden İslâm'ın tasavvufi yorumuyla desteklenmiş, ilâhi olana açılan bir felsefe biçimi şekillendirir. Blondel etkisi ve Massignon'dan mülhem Hallâc yorumu sebebiyle oryantalizm suçlamalarına ve özgünlük tartışmalarına

³ Nurettin Topçu'nun Blondel'in hareket felsefesi ile ilişkisi için bkz., Ali Osman Gündoğan, *Blondel'in Felsefesi ve Türkiye'deki Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1991; Ali Osman Gündoğan, "Topçu ve Hareket Felsefesi", *Temâşâ*, sayı: 4, Ocak 2016, s. 27-38.

⁴ Frederick Charles Copleston, *A History of Philosophy, Volume IX: Maine de Biran to Sartre*, Paulist Press, New Jersey, 1975, s. 223-224.

konu olan eserin göz ardı edilen yönü, Blondel modeline paralel şekilde din-felsefe ilişkisini yeniden kurarken modernlik karşısında sükût etmiş görünen İslam felsefe geleneğini, daha yerinde bir ifadeyle vahdet-i vücûd doktrini ekseninde tasavvufi felsefe geleneğini çağdaş bir yorumla güncelleme girişimidir. Nitekim Massignon Hallâc üzerine meşhur eseri *La Passion de Hallâj, martyr mystique de l'Islam*'da Topçu'yu Anadolu tasavvuf geleneğini felsefe üzerinden yeniliyor olarak sunarken, Muhammed İkbal'le birlikte onu çağdaş Hallâc yorumcusu olarak ele alır.⁵

Conformisme et Révolte'un mütercimlerinden Mustafa Kök, Ocak 1995'te yayınlanan ilk Türkçe tercümenin 1998'deki ikinci basımına yazdığı önsözde gayet manidar bir şekilde “İnsanlar gibi kitapların da bir kaderi var mıdır?”⁶ diye soruyor ve hitap ettiği izler çevrenin, Anadolu gençliğinin eline ancak yarım asır sonra geçebilmiş olan eserin tuhaf kaderini sorguluyor. Elbette kitapların da kaderleri vardır ve en genel anlamıyla bu, metin, anlam, yorum teorisi tartışmalarıyla şekillenen yakın dönem felsefe hareketlerinin odağındaki miras sorunudur –Derrida'nın *Post Card*'na ilham olan kartpostalda hocası Sokrates'in yazısını okumaya çalışan Platon'la açılan takip, veraset, vekâlet, temellük sorunu...⁷ Topçu'nun, yayınlanma imkânı bulmuşsa da yıllarca yeniden basılmayı bekleyen eserleri ya da uzun yıllar Türkçe tercümesi bulunmayan *İsyân Ahlâkı* ve sağlığında yayınlanmamış *Rehâ* romanı gibi yarım asırdan fazla bir süre sonra okuruna ulaşan eserleri de başta talebeleri olmak üzere çeşitli

⁵ Bkz., Louis Massignon, “Son Hallâc Yorumcusu Olarak Nurettin Topçu”, çev., Neriman Kalın, *Dergâh*, sayı: 85, Mart 1997, s. 22.

⁶ Bkz., Mustafa Kök, “İkinci Baskıya Önsöz”, Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, çev. Mustafa Kök, Musa Doğan, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s. 7.

⁷ Bkz., Jacques Derrida, *The Post Card: From Socrates to Freud and Beyond*, çev. Alan Bass, The University of Chicago Press, Chicago, London, 1987.

çevrelerin tevarüs ve temellük tartışmalarının odağındadır. Hatta yazarın bir yabancı dilde yazdığı ve yayınladığı, ana diline tercüme edilip yeniden yayınlanan, ardından yazarı tarafından yapılan orijinal tercümesi ortaya çıkan ve mütercimlerin bunu esas alarak tercümelerini gözden geçirdiği *Conformisme et Révolte*'la “Kitapların da kaderleri vardır” ifadesinin geniş anlamı içinde eşine az rastlanır bir hadisenin de Topçu'nun terekesi bağlamında yaşandığını görüyoruz.⁸

Böylelikle *Conformisme et Révolte*'un iki ayrı tercümesine sahibiz: Mustafa Kök ve Musa Doğan tarafından 1995 tarihinde birinci basımı, 1998'de müellif tercümesiyle karşılaştırılarak gözden geçirilmiş ikinci basımı yayınlanan tercümesi ve uzunca bir süre efsanesini işittiğimiz ve İsmail Kara'nın riyasetinde M. Fatih Birgül, Rıdvan Özdiç tarafından Topçu'nun vefatının kırkıncı yılı vesilesiyle hazırlanarak –eski, harfli orijinaliyle birlikte– birkaç ay önce yayınlanan müellif tercümesi.⁹ Elbette bütün Topçu muhiplerinin sorduğu soruyu yeniden sorabiliriz: Müellif tarafından bizzat tercümeye teşebbüs edildiği ve beş sayfası “Sonuç” kısmı olmak üzere son altı buçuk sayfası hariç metnin tamamı aslına sadık kalınarak tercüme edildiği halde, eser neden bizzat Topçu'nun sağlığında yayınlanmamıştır? Topçu'nun eserin tercüme edilip yayınlanmasını isteyen

⁸ *Conformisme et Révolte*'un mütercimi Mustafa Kök de 1998'de müellif nüshasıyla karşılaştırılarak gözden geçirilmiş tercümesinin önünde bu hadiseyi tercüme tarihinde sıradışı bir durum olarak niteler: “... tercüme tarihinde pek rastlanılmayacak bir işi gerçekleştirdiğimizi söyleyebiliriz. Tercüme edilip yayımlanan, arkadan yazarı tarafından yapılan orijinal tercümesinin çıktığı ve mütercimin bunu esas alarak tercümesini gözden geçirip yeniden yayıma hazırladığı ikinci bir örnek var mıdır acaba? Eğer yoksa, belki de bu kitabın kendi muhtevasının derinlik ve kalitesi yanında en dikkate şayan yönlerinden birisi de bu niteliği olacaktır”. Mustafa Kök, “İkinci Baskıya Önsöz”, s. 11.

⁹ Nurettin Topçu, *İsyana Ahlakı, Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, yay. haz., İsmail Kara, M. Fatih Birgül, Rıdvan Özdiç, Dergâh Yayınları, İstanbul, Mart 2016.

talebelerine ve arkadaşlarına “Kim okuyacak ki?” diye cevap verdiğini, “Benden sonra basarsınız” dediğini tanıklıklardan biliyoruz. Ancak İsmail Kara’nın tespitiyle “bir bütün olarak Topçu’nun en önemli metninin hâlâ *İsyan Ahlâkı* olduğu, en azından Topçu fikriyatı açısından onun boşluğunu başka metinlerle doldurmanın mümkün olmadığı”¹⁰ düşünüldüğünde, bu kadar velud bir yazarın neden en önemli metnini Türk okuruna sunmadığı manidar bir soru olarak kalacaktır. Eserin mütercimlerinden Mustafa Kök, “İkinci Baskıya Önsöz”de “zannediyoruz ki, lâyük olduğu kürsülere çıkarılmayışı, bütün tefekkürünün yüksek seviyede temellerini ihtiva eden elinizdeki bu kitabı yayınlamak çabasından kendisini alıkoymuştur”¹¹ ifadeleriyle meseleyi daha çok psikolojik sebeplere bağlamaktadır. Fakat ömrünü kalem mücadelesiyle geçirmiş, arkasında geniş bir külliyat bırakmış olan yazarın ilk eserini yayınlamamasını kırgınlık ve küskünlük gibi psikolojik sebeplere bağlamak pek tatmin edici bir cevap olarak görünmemektedir. Nitekim müellif tercümesi’nin “Sunuş”unda İsmail Kara şu ihtimalleri de gündeme getiriyor: (1) Topçu’nun dipnotlu akademik metinler yazmayı tercih etmediği, bu tarzı pek sevmediği, (2) Türkiye’nin o günkü şartlarında bu kitabın tam bir karşılık bulamayacağını düşündüğü, (3) bu tezin gündeme getirdiği ve savunduğu temel fikirlerin müellif tarafından Türkiye’ye döndükten, özellikle de *Hareket*’i çıkarmaya başladıktan sonra zaman içinde zaten yeniden yazıldığı, bir kısmının şerhedildiği, hatta tezin aşıldığı, bu sebeplerden dolayı sadece Topçu fikriyatının izini sürmek isteyenler için vefatından sonra basılmasının uygun görüldüğü. İsmail Kara zayıf görünen ilk iki ihtimalin, Topçu’nun yine akademik ve dipnotlu bir

¹⁰ İsmail Kara, “Sunuş”, Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı, Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, s. 6.

¹¹ Mustafa Kök, “İkinci Baskıya Önsöz”, s. 8.

metin olan doçentlik tezi *Bergson*'un basılmasına bir şekilde rıza gösterdiği ve eserin dönemin Türkiye'sinde tam bir karşılık bulamama endişesinin yazdığı ve yayınladığı diğer yazıları ve kitapları için de geçerli olması gerektiği olgularına dikkat çekerek, kuvvetli görünen sonuncu ihtimalin ise, biraz önce belirttiğimiz gerekçeyle, Topçu fikriyatı açısından eserin merkezî önemini hatırlatarak tam doğru olmadığını belirtiyor.¹²

Topçu'nun eseri 25 yaşında, henüz kariyerinin başında, Türkiye dışında, yani tabii düşünce muhitinden uzak, Fransız akademik ve felsefi muhiti içinde yazdığı göz önüne alındığında, kanaatimizce bir düşünce tarihçisi açısından en az bu ihtimaller kadar, belki onlardan daha da önemli bir diğer ihtimalin, yazarın düşünsel gelişimiyle, özellikle Pascal'dan Blondel'e uzanan mistik-Katolik felsefe ekolü ile kurduğu özgün ve problematik ilişkinin bazı nüanslarına dair kavrayışındaki değişim olduğu düşünülebilir. Farklı yorumların önünü açacak olan böylesi bir ihtimal, sadece Topçu'yu ve düşüncesinin özgünlüğünü anlamak bakımından değil, Türkiye'de Batı felsefesinin alımlanması sorununu ve bir Türk felsefesinin imkânını değerlendirmek bakımından da ufuk açıcıdır. Nitekim bu ihtimali destekleyecek bazı önemli meselelere değinilmiştir. Örneğin aşkınlık ve içkinlik sorunu bağlamında Topçu'nun, Blondel'de bulduğu ve devraldığı Hristiyanlık ilâhiyatıyla doğrudan ilişkili *implication* (içerme) metoduyla arasına mesafe koyduğu; Fatih Birgül'ün Topçu'da Blondel'in hareketin insanla Allah'ın bir olduğu, ne insanın ne de Allah'ın tek başına hareketi değiştiremeyeceği tezine karşı gelişen tutuma ilişkin tespiti bu anlamda

¹² İsmail Kara, "Sunuş", s. 5-6.

dikkat çekicidir.¹³ Yine Topçu'nun doçentlik tezi *Bergson: Sezginin Değeri*¹⁴ çalışmasına odaklanmamızı gerektirecek bir sorun olarak *Conformisme et Révolte*'ta eleştirdiği Bergson'a yönelimine de değinebiliriz.

Bir eserin alternatif tercümeleriyle karşılaştığımız her durumda olduğu gibi *Conformisme et Révolte* örneğinde de kendi imkân ve sınırlarıyla biri müellif tercümesi olmak üzere iki ayrı tercümeyle sahip olmamız son derece önemli. İlk 1995'te yapılan tercümesinde Mustafa Kök ve Musa Doğan tarafından, sonra müellif tercümesinin neşrinde yayına hazırlayanlar olarak İsmail Kara, M. Fatih Birgül, Rıdvan Özdiñç tarafından eserin orijinal adı olan *Conformisme et Révolte: Esquisse d'un Psychologie de la Croyance* karşılığı olarak *İtaatkârlık ve İsyan: Bir İnanç Psikolojisi Taslağı* yerine *İsyan Ahlâkı* başlığının tercih edildiğini görüyoruz. Mustafa Kök eserin önsözünde bu tercihin sebebini şu ifadelerle açıklıyor: “Bizim, eserin tercüme adı olarak *Uysallık ve İsyan*'ı seçmeyişimizin sebebine gelince, Nurettin Topçu, *İradenin Davası* ve *Kültür ve Medeniyet* adlı yayınlanmamış iki eserindeki iki ayrı makalede “İsyan Ahlâkı” başlıklarını kullanmıştır. Bu iki makale öz itibarıyla elinizdeki eserin ruhunu taşımaktadır, hatta bazı pasajlarda doğrudan doğruya bunu kullanmıştır. Düşündük ki, rahmetli Hoca kendisi de tercüme etse büyük ihtimalle bu adı tercih ederdi.”¹⁵ İsmail Kara ise, müellif tercümesinin orijinal “metninde kitap adı olarak mütalaa edilebilecek herhangi bir başlık (...) yoktur” ikazından sonra, “[b]ununla beraber önceki tercümede olduğu gibi bu neşre

¹³ Fatih Birgül, “‘İsyan Ahlâkı’ Üzerine Birkaç Not”, Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı, Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, s. 20 vd.

¹⁴ Bkz., Nurettin Topçu, *Bergson*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1968.

¹⁵ Mustafa Kök, “İkinci Baskıya Önsöz”, s. 18. Kök'ün işaret ettiği “İsyan Ahlâkı” başlıklı iki makale şu kitaplardadır: Nurettin Topçu, *İradenin Davası*, Hareket Yayınları, 1974, s. 79-85; Nurettin Topçu, *Kültür ve Medeniyet*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1970, s. 96-99.

de ‘İsyân Ahlâkı’ demekte tereddüt etmedik. Sadece önceki tercümeden kolaylıkla ayırt edilebilmesi için altbaşlık koymayı tercih ettik. Zaten boy ve hacim itibariyle de iki ayrı neşir oldukları rahatlıkla farkedilebilir”¹⁶ diyor. Müellif tarafından, son birkaç sayfası hariç metnin tamamının aslına sadık kalınarak tercüme edildiği göz önüne alınırca, başlığı değiştirmek gibi bir düşüncesi olsaydı herhalde orijinal nüshada bunu belirtmeyi tercih edeceği düşünülebilir. Ayrıca Topçu’nun yakın çevresinden eserin muhtemel bir tercümesinin başlığını tercihine ilişkin bir tanıklık da göremiyoruz. Eserin başlığına ilişkin bu değişiklik müellif tercümesinin yayınlandığı şu günlerde geniş çevrelerce kabul bulmuş görünse de yazarın kendi tercihi olarak haklılaştırılabilir durumda değildir. Bu yönde en ciddi gerekçe Topçu’nun *İradenin Davası* ve *Kültür ve Medeniyet* başlıklı geç eserlerinde yer alan ve *Conformisme et Révolte*’ta sunulan yeni ahlâk öğretisini özetliyor görünen iki makaleye “İsyân Ahlâkı” başlığını vermiş olmasıdır. *Conformisme et Révolte*’ta sunulan yeni ahlâk öğretisi ya da Topçu’nun doktora tezi ve sonraki eserlerinde, kariyerinin başından sonuna dek sunulan ahlâk öğretisi “İsyân Ahlâkı” olarak adlandırılabilir –en azından Topçu’nun *İradenin Davası* ve *Kültür ve Medeniyet* eserlerindeki “İsyân Ahlâkı” başlıklı makaleler, sunulan bu yeni ahlâk öğretisini, kendisinin “İsyân Ahlâkı” olarak adlandırdığı tezini belki haklılaştırabilir, fakat doktora tezinin “İsyân Ahlâkı” başlığıyla sunulmasını haklılaştırabilecek nitelikte değildir. Ayrıca bu durumda sadece *Conformisme et Révolte (İtaatkârlık ve İsyân)* başlığı değiştirilmiş olmuyor, kanaatimizce önemli bir husus, *Esquisse d'un Psychologie de la Croyance (Bir İnanç Psikolojisi Taslağı)* altbaşlığı da çıkarılmış oluyor. *Conformisme et Révolte*, güçlü bir akademik

¹⁶ İsmail Kara, “Sunuş”, s. 7.

felsefi metin olarak felsefe tarihinin imkânları içinden verili konumların bir eleştirisiyle, klasik sistem felsefesinin doğasına uygun bir şekilde metafizik, epistemoloji ve etik alanları içinden bir temellendirmeye Blondel'in aksiyon felsefesi üzerinden metafizik temellere bağlı güçlü bir pratik felsefe sunuyor. Başlangıçta “determinizm” ve “özgürlük” sorununun kapsamlı bir tartışması, orta bölümde “sorumluluk” ve “inanç” kavramlarını karşımıza çıkarıyor. Blondel'den devralınmış hareket metafiziğinin pratik sonuçları bağlamında iki temel kavramla ilgileniliyor: İtaat ve İsyan. Nihayet eleştirel sürecin sonunda “itaat ve isyan”ın birbirlerinin sahih anlamlarını kurdukları bir uğrağa taşınıyoruz. Zira Topçu'nun ifadesiyle “Mü'minin isyanı, görünüşte sadece ilâhi iradeye karşı bir itaat halinde oluyor”.¹⁷ Orta aşamada açılımını gördüğümüz “inanç psikolojisi” son aşamada “itaat ve isyanın psikolojisi” çözümlemesine taşınıyor. Kitabın alt başlığı olan “*Bir İnanç Psikolojisi Taslağı*” aynı zamanda Topçu'nun içinden hareket ettiği Fransız geleneğine, yirminci yüzyılın başlarına kadar Fransız felsefe çevrelerinde hâkim “*méthode psychologique*”e işaret etmesi bakımından da son derece önemlidir. Bu metod kaynağını Blondel'in *L'Action*'daki temel referanslarından biri olan Maine de Biran'ın çaba psikolojisinde, inanç felsefesindedir.

Mütercim Mustafa Kök'ün de işaret ettiği üzere, eserin orijinal başlığındaki “conformisme”, sözlüklerde itaatkârlık, uyma, uymacılık, uygunluk, zamana ve şartlara uyumculuk gibi kelimelerle karşılanıyor. Geleneksellikle alakalı, geleneksel davranışa uyma, ait olunan toplumsal grubun tavır ve davranışlarını vb. benimseme eğilimi; toplumsal uylaşım,

¹⁷ Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı, Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, s. 211.

dini ortodoksi veya kurulu politik inanç açısından uyma eylemi ya da pratiği, kurallara, âdetlere uygun hareket etme hali, düşünce ve inançta ortodoksluk, geleneksel standartlara uyma gibi anlamlar yükleniyor. Anlaşılacağı üzere gelenekçilik, muhafazakârlık, tutuculuk, ortodoksluk gibi kavramlarla ilişkilendiriliyor, özdeşleştiriliyor. *Révolte*'un ise sözlüklerdeki karşılığı “isyan”, kanunlara, kurallara, yerleşik düzene, her çeşit otoriteye isyan. “*Révolution*”, yani ihtilâl kelimesi de aynı kökten türüyor. Modern felsefenin, Aydınlanmanın olumlu anlamlar yükleyerek yükselttiği terim, konformizmle ve onunla ilişkilendirilen gelenekçilik, muhafazakârlık, ortodoksluk gibi kelimelerle karşıtlık arz ediyor. Mütercim Mustafa Kök birinci baskıya *Önsöz*'de –müellif tercümesini görmediğinden Topçu'nun geç metinlerinden hareketle– “Topçu, isyan kelimesinin karşısına ise Türkçe terim olarak, itaatkârlık, zamana uygunluk gibi kelimelerden birisini de değil, ‘uysallık’ı koymuştur. İtaatkârlığın, İslâmi terminolojide olumlu bir genel karşılığı olması dolayısıyla belki de, bu kelimeyi kullanmamıştır...”¹⁸ diyor. Oysa *Conformism et Révolte*'un müellif tercümesinde Topçu *conformisme* terimini “itaatçılık” kelimesiyle karşılıyor. Kanaatimizce “itaatkârlık”, “itaatçılık”, “uysallık” kelimeleri arasındaki tercih farkının 1932 Dil Devrimi sonrası süreçler ve Topçu'nun kendi dil politikasıyla birlikte değerlendirilmesi gerekir.¹⁹ Asıl önemlisi Topçu “uysallık” olarak da karşılansa “itaatkârlık” olarak da karşılansa *conformisme* kavramına sadece olumsuz bir anlam yüklemiyor.

¹⁸ Mustafa Kök, “Önsöz”, s. 17.

¹⁹ Mustafa Kök müellif tercümesinin üçte ikilik ilk dört kısmının nispeten ağır dilinin Topçu'nun 1939 *Hareket* dergisi yazılarındaki diline benzerliğine dikkat çekerek eserin Topçu Fransa'dan döner dönmez tercüme edilmeye başlandığı tahmininde bulunmakta, beşinci kısımdan itibaren ise dilin daha çok sadeleştiğine dikkat çekerek Topçu'nun tercümeyle 10-12 yıl ara verdikten sonra 1940'lı yılların sonunda yeniden başladığı yorumunda bulunmakta. Bkz., Mustafa Kök, “İkinci Baskıya Önsöz”, s. 9.

NURETTİN TOPÇU: İTAATKÂRLIK VE İSYAN BİR İNANÇ PSİKOLOJİSİ TASLAĞI

Aslında *Conformism et Révolt*'da öne sürülen felsefi tez, *conformisme* ve *révolte* kavramlarının yerleşik anlamlarını yerinden ederek yeni anlamlarıyla yeniden kuruyor. Nitekim "itaat" kelimesinin de "isyan" kelimesinin de *Conformism et Révolt*'da olumlu ve olumsuz anlamlarıyla kullanımları mevcuttur. Eserin metafizik temellerinin sağladığı imkânlar üzerinden iki karşıt modern kavram tek bir anlam alanı içinde birlikte dokunuyor. Tuhaf bir tesadüfle müellif tercümesinin son cümlesi olan şu ifadeye dikkat çekmeliyiz: "Şimdi şu çelişmeyi yine mi ortaya koymak zorundayız: İtaat miyoksa isyan mı?"²⁰ Arkasından gelen ve müellif tercümesinde yer almayan ifadeler sorunun cevabıdır: "Ayrı ayrı ele alındığında bu ikisinden her birini sırasıyla reddettik. Nasıl ki, istenmiş ve şuurlu bir determinizm olmadığı zaman hürriyet kör ve şuursuz bir determinasyon içerisinde kaybolup gidiyorsa, aynı şekilde determine edici bir karara dayanmayan bir isyan da kör ve yıkıcı bir güce dönüşüyor".²¹ Böylelikle Topçu, biri bütün insani kurumların inkârına (Stirner), diğeri yalnız toplumsal kurumların inkârına (Rousseau) ve sonuncusu varlığın bizzat kendi kendini inkârına (Schopenhauer) ulaşan üç tür isyanı da eleştirerek "kendi içerisinde başkaldırdığı bir nizam karşılık, yeni ve zorunlu olarak daha üstün bir nizamın ihtiraslı iradesini taşı[yan]" kendi isyan anlayışını temellendiriyor.²² İsyani yıkıcı bir güç olmaktan alıkoyacak determine edici kararı "ebedi ve âlemşümül merhamet nizamına bağlılık"ta buluyor. İsyanda, "gayesi olan ve kendisine ihtirasla çevrilmiş bulunduğu namütenahi kuvvete itaat vardır. Bu itaat, en mükemmel

²⁰ Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı, Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, s. 213.

²¹ Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı*, s. 207.

²² Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı*, s. 199; Nurettin Topçu, *İsyan Ahlâkı, Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, s. 206.

teslimiyettir. Her isyanda bu mânada hem de bir itaat vardır” diyor.” Başka bir deyişle her isyan hareketinde bir anarşist ve bir itaatkârı birlikte buluyor: “Ahlâkî vasfını taşıyan her hareket, bizim tarafımızdan bir anarşizm hareketidir, ilâhî irade karşısında ise bir itaattir”.²³

İtaat ve isyan kavramlarının birbirini içerecek şekilde anlamlandırılması ahlâk meselesini Allah meselesiyle birleştirir ve nihayet“Allah’sız ne hakiki ahlâk ne de hakikî isyan olamaz. Ve her dinin temelini teşkil eden, bir ahlâk sistemi, bir isyan doktrinidir”.²⁴Soruşturmanın yanlış isyan örneklerini, başka deyişle Allahsız isyanı eleştirel bir odağa almasının sebebi Topçu’nun sonsuzluk ve aşkınlık rejimine tâbi bir tekâmül hareketinin temel dinamiği olan iradeyi işletecek bir çerçevede isyanı itaate sevketmesidir. İsyân mutlak itaate ulaşabilmek için ferdiyet, aile, toplum, millet, insanlık gibi uğrakların bağlayıcılığından ve onların esaret doğuran, hürriyeti ve şahsiyeti sınırlayıcı tesirlerinden sıyrılmayı ve kişinin kendisini aşarak daha üstün bir nizama, tabiatüstü âleme, birliğe atılmayı, sonsuzluğa ve Allah’a doğru yükselmeyi ve yücelmeyi ifade etmektedir. Böylelikle Topçu Allahsız insanın isyanına karşı, Stirner’in anarşizmine, Rousseau’nun sakat, meflûç ferdiyetçiliğine, Schopenhauer’ın akıbetsiz kötümserliğine karşı isyan ederek hem sosyal itaatkârlığın hem anarşist ferdiyetçiliğin hem toplumun hem de Allahsız ferdin üstüne yükselir. Allahsız fertçilikten, Allah’ın hareketini tabiat âleminde gerçekleştiren şahsiyetçiliğe yükselir. Bunun için, insan-Allah’ın isyanı veya Allah’ın insanda isyanı diye nitelediği, Hallâc gibi bir İslâm mutasavvıfının isyanına bağlanır ve onunla

²³ Nurettin Topçu, “İsyân Ahlâkı, *İradenin Davası*, s. 83.

²⁴ Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı, Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, s. 211; Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, s. 204.

NURETTİN TOPÇU: İTAATKÂRLIK VE İSYAN BİR İNANÇ PSİKOLOJİSİ TASLAĞI

beraber “Ene’l-Hakk” sözünü tasdik eder.²⁵Nihayetinde Topçu itaat-isyan dikotomik karşıtlığını aşkınlık rejimi içerisinde, iradeci idealizminin monist düzleminde personalizmiyle tek bir anlam alanında birleştirir. Bu yaklaşım Türk düşüncesinde muhafazakâr, İslâmci, Anadolucu ve milliyetçi temayüllerin temel sorunu olarak karşımıza çıkan eski-yeni, geçmiş-şimdi, gelenek-modernlik dikotomisini de aşacak bir formül geliştirir.

Sonuç olarak, burada ana hatlarıyla sunmaya çalıştığımız teknik ve teorik gerekçelerle genç Topçu’nun 25 yaşında Fransızca kaleme aldığı doktora tezi *Conformisme et Révolte: Esquisse d’une Psychologie de la Croyance*’ın başlığının Türkçeye *İtaatkârlık ve İsyân: Bir İnanç Psikolojisi Taslağı* şeklinde tercüme edilmesinin eserin özgün yapısını muhafaza edeceği kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- Ahmet Nurettin, *Conformisme et Révolte, Esquisse d’une Psychologie de la Croyance*, Les Presses Modernes, 1934
- Kara İsmail, “Ahlak Davasına Adanmış Bir Ömür: Nurettin Topçu”, *İş Ahlâkı Dergisi*, Kasım 2009, Cilt 2, Sayı 4 ss.89-101
- Gündoğan Ali Osman, *Blondel’in Felsefesi ve Türkiye’deki Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1991;
- Gündoğan Ali Osman, “Topçu ve Hareket Felsefesi”, *Temâşâ*, sayı: 4, Ocak 2016, s. 27-38.

²⁵ Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, s. 176; Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı, Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, s.184-185.

- Copleston Frederick Charles, *A History of Philosophy, Volume IX: Maine de Biran to Sartre*, Paulist Press, New Jersey, 1975
- Massignon Louis, “Son Hallâc Yorumcusu Olarak Nurettin Topçu”, çev., Neriman Kalın, *Dergâh*, sayı: 85, Mart 1997
- Kök Mustafa, “İkinci Baskıya Önsöz”, Nurettin Topçu, *İsyân Ahlâkı*, çev. Mustafa Kök, Musa Doğan, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014
- Derrida Jacques, *The Post Card: From Socrates to Freud and Beyond*, çev. Alan Bass, The University of Chicago Press, Chicago, London, 1987.
- Topçu Nurettin, *İsyân Ahlâkı, Notlu Nurettin Topçu Tercümesi ve Eski Harfli Orijinali*, yay. haz., İsmail Kara, M. Fatih Birgül, Rıdvan Özdiñç, Dergâh Yayınları, İstanbul, Mart 2016.
- Topçu Nurettin, *Bergson*, Hareket Yayınları, İstanbul, 1968.

